

Csiki Varga Tamás:¹ A koronavírus-járvány potenciális hatásai a haderőkre

Vezetői összefoglaló

- A koronavírus-járvány sok szempontból közvetlen és közvetett hatást gyakorol a haderőkre szinte azonnal, majd rövid-, közép- és hosszú távon is, amire a kormányzatoknak megfelelő figyelmet kell fordítani a legégetőbb egészségügyi, ellátási és gazdasági válságjelenségek kezelése mellett is.
- A járvány közvetlenül érintheti a haderő katona és civil tagjainak egészségi állapotát, a járványügyi és megelőző intézkedések a napi működést, a képzést, kiképzést, műveleti szerepvállalást, az erők rendelkezésre állását; a katonai alapfeladatok ellátását mind befolyásolják vagy potenciálisan befolyásolhatják.
- A haderők rendelkeznek a civil hatóságok munkájának támogatására válsághelyzetben felhasználható speciális eszközökkel, többletkapacitásokkal.
- A haderőre egészségügyi válságban is aktív feladatok hárulnak az elrettentés és a védelem terén (területvédelem, légtér- és határellenőrzés, a terrortámadások, destabilizációs célzatú megmozdulások elrettentése), kiegészítő feladatként – szigorúan szabályozott formában – akár a belbiztonság fenntartása és a rendvédelmi szervek támogatása (kritikus infrastruktúra-elemek, ellátórendszerek és hálózatok, csomópontok, egészségügyi infrastruktúra és nagy láthatóságú – nagy látogatottságú potenciális célpontok védelme).
- Közép- és hosszú távon törékeny államok esetében a haderőre potenciálisan szükség lehet a koronavírus-járvány gazdasági, társadalmi, politikai hatásai nyomán kialakuló instabilitás (lázadások, humanitárius válságok) kezelésében, akár nemzetközileg is.
- Hosszú távon meghatározó lehet a forráscsökkentés hatása a haderők működésére, képességfejlesztésére, modernizációjára – mint azt a 2008-as gazdasági válság nyomán is láthattuk.

2020. április 15-én a NATO védelmi miniszterei arról tanácskoznak, hogy a szövetség milyen további közös lépéseket tehet a koronavírus-járvány elleni védekezés összehangolása, a tagállamok kölcsönös támogatása érdekében.² Nem másodrendű kérdés az sem, hogy ilyen, mind a nemzetállamokat, mind a nemzetközi intézményeket megterhelő időszakokban hogyan biztosítható a NATO alapfeladatainak ellátása, azaz a hiteles elrettentés, a robosztus területvédelem, a válságkezelő és stabilizációs műveletek fenntartása stb.

Ebből az alkalomból röviden áttekintjük azokat a közvetlen és közvetett hatásokat, amelyek a haderőket érik világszerte szinte azonnal, majd rövid-, közép- és hosszú távon, és amelyekkel a kormányzatoknak több okból kifolyólag is foglalkozniuk kell a legégetőbb egészségügyi, ellátási és gazdasági válságjelenségek kezelése mellett. Egyrészt, mert a világ legtöbb országában a haderő olyan kiegészítő kapacitásokkal és speciális képességekkel bír, amelyek segíthetik a válságok kezelését; másrészt, mert számos országban a haderőnek egészségügyi válsághelyzetben is aktív szerepet kell vállalnia a biztonság fenntartásában, a légtér- és határvédelemben. Harmadrészt azért, mert jó néhány olyan konfliktus, katonai művelet zajlik ma is, amelyekben a fegyveres erők tagjai a legkülönbözőbb módokon vesznek részt. Végül, de nem utolsó sorban pedig azért, mert az egészségügyi válsághelyzetet követően – mint arra a legtöbb előrejelzés számít – gazdasági recesszió következik, abból eredően pedig a törékeny, instabil államokban olyan társadalmi-politikai konfliktusok is kitörhetnek vagy erősödhetnek meg, amelyek kezelésében szélsősége esetekben még a haderőnek is szerepe lehet.

Mindennek szemléltetésére nemzetközi példákkal alátámasztva tekintjük át a koronavírus-járvány haderőre gyakorolt, már tapasztalt és potenciálisan megjelenő hatásait.

¹ Csiki Varga Tamás (csiki.tamas@uni-nke.hu) az NKE EJKK SVKI tudományos munkatársa.

² *NATO Defence Ministers meet to discuss COVID-19*. [online], 2020. 04. 14. Forrás: nato.int [2020. 04. 14.]

Azonnali, közvetlenül jelentkező, a katonai szervezeteket érő hatások

Azonnali, a katonai szervezeteket közvetlenül érő hatások a járvány terjedésének megakadályozására hozott intézkedések és a katonai állomány megbetegedése következtében jelentkezhetnek. Ezek könnyen belátható és tervezetten kezelhető, a haderő napi működését nem alapjaiban, hanem részterületeiben érintő hatások, amelyek új feladatokban és a működési hatékonyság csökkenésében ölthetnek testet. Így például – mint minden intézményben vagy szélesebb értelemben társadalmi–gazdasági alrendszerben – körülményesebbé, lassúbbá válik a napi működés, több egészségügyi ellenőrzésre kerül sor. Járványügyi szempontból a laktanyák állománya zárt közösségként sebezhetőbb lehet, mint arra a Bundeswehr példája is rámutatott: az első igazolt megbetegedéseket tapasztalva Hamburgban már március 9-én két laktanyát bezártak elővigyázatosságból, a katonai és civil állomány mintegy 350 tagját pedig házi megfigyelés alá helyezték két hétre annak érdekében, hogy a járvány terjedésének lehetőségét minimalizálják.³ A saját állomány egészségének megóvása és a működőképesség fenntartása azzal is jár, hogy a katonai egészségügyi ellátórendszer plusz feladatokat kap a katonai alrendszeren belül (tesztelés-szűrés, megbetegedett katonák ellátása). Tömeges megbetegedés a Bundeswehr állományában és/vagy valamely állomáshelyén a mai napig nem történt. Április 11-i adatok szerint a Bundeswehr 183 ezer főt meghaladó állományában⁴ 346 fertőzékenységű esetet, 303 igazolt fertőzést – ebből 130 tényleges megbetegedést tartottak nyilván.⁵

Bár az említett német eset szerencsére nem mutat súlyos helyzetet, amerikai és francia példákkal arra is érdemes rámutatni, hogy a koronavírus-járvány következtében ténylegesen csökkenhet a műveleti képesség, illetve az erők rendelkezésre állása. A csendes-óceáni térségben állomásozó USS Theodore Roosevelt repülőgép-hordozó 4865 fős állományának több mint 10%-a (589 fő) fertőződött meg március 22 óta koronavírussal – aminek következtében a hajó legénységének négyezernél több tagját helyezték elszigetelt egészségügyi megfigyelés alá Guamban. Egészségügyi ellátásra azonban csupán négy főnek volt szüksége, közülük egy főt intenzív ellátásban kezelnek légzési nehézségek miatt, a hordozón azonosított első beteg pedig április 9-én elhunyt.⁶ Az amerikai haditengerészet állományában április 14-ig 1208 fertőzékenységű esetet regisztráltak (950 katona, 140 civil), akik közül 29 fő szorult kórházi ellátásra és hatan vesztették életüket.⁷ Hasonló eset történt a francia Charles de Gaulle repülőgép-hordozóval a Földközi-tengeren, amely április 12-én kötött ki Toulonban 50 koronavírus-fertőzöttel. A hajó 1900 fős teljes legénysége a lappangási idő kéthetes időszakára karanténba került, a hajót pedig fertőtlenítik – nyilván ez idő alatt feladatokat nem tud(na) ellátni.⁸ A tisztánlátás kedvéért tehát szögezzük le: nem a nagy arányú megbetegedések és különösen nem a nagy számú haláleset miatt, hanem a megelőző egészségügyi intézkedések, ellenőrzések, fertőtlenítés következtében állt elő olyan eset, hogy a hordozó legénysége és eszközei nincsenek harckész állapotban (ha és amennyiben erre most szükség lenne).

A katonai feladatok ellátásának (ön)korlátozása – akár megelőző jelleggel, akár tényleges megbetegedések esetén – nyomot hagy a kiképzési feladatokon és a hadgyakorlatok végrehajtásán is. Általánosságban nehezebbé válik a katonai erők nemzetközi mozgatása (hadgyakorlatok, csereprogramok, képzések, váltások a műveletekben). Így például az amerikai haderő április eleje óta olyan koncepción is dolgozik, hogy század-, vagy akár zászlóalj erejű kötelékeket tudjanak biztonságos „buborékokban” kiképezni a koronavírus-fertőzés veszélye

³ Julia WITTE: *Bundeswehr schliesst zwei Hamburger Kasernen*. [online], 2020. 03. 09. Forrás: welt.de [2020. 04. 14.]

⁴ *Personalzahlen der Bundeswehr*. [online], 2020. február. Forrás: bundeswehr.de [2020. 04. 14.]

⁵ Thomas WIEGOLD: *Coronavirus-Pandemie und Bundeswehr – Sammler 14. April*. [online], 2020. 04. 14. Forrás: augengeradeaus.net [2020. 04. 14.]

⁶ *U.S. Navy COVID-19 Updates. Daily Update: April 14, 2020*. [online], 2020. 04. 14. Forrás: navylive.dodlive.mil [2020. 04. 14.], és Bradley PENISTON: *The Battle of USS Theodore Roosevelt: a Timeline*. [online], 2020. 04. 07. Forrás: defenseone.com [2020. 04. 14.]

⁷ Uo.

⁸ *1,900 crew of French aircraft carrier go into quarantine after Covid-19 outbreak*. [online], 2020. 04. 12. Forrás: rfi.fr [2020. 04. 14.]

nélkül: 800 fővel egy tesztet már végre is hajtottak több államon keresztül mozgatva a katonákat.⁹ Az amerikai fegyveres erők és európai NATO-szövetségesi által januártól májusig tervezett, hadosztály-szintű erőknek az Egyesült Államokból Európába történő áttelepítését és a kontinensen történő mozgatását megvalósító *Defender Europe 20* hadgyakorlatot pedig március 13-án a koronavírus-járvány intenzívebbé válásának következtében leállították, a fennmaradó részére vonatkozó terveket jelentős csökkentésekkel módosították; pedig ekkorra az amerikai fél már 6000 katonát, egy hadosztály-parancsnokságot, több mint 9000 katonai járművet és haditechnikai eszközt telepített át Európába.¹⁰ Az eredetileg 18 ország részvételével tervezett, 10 országban katonai erők mozgatásával járó, 37.000 katonát megmozgató hadgyakorlat ideiglenes leállítása és átalakítása mellett számos, az év hátralevő részére tervezett, kapcsolódó gyakorlatot – *Dynamic Front*, *Saber Strike*, *Swift Response* – töröltek.¹¹

A katonai erők nemzetközi szerepvállalása bármely potenciálisan fertőzésveszélyes területen – nem csupán távoli térségek válságkezelő és stabilizációs műveleteiben, hanem még Európán belül – is bizonyos kockázattal járhat, és nem csupán „technikai probléma” beutazáskor a 14 napos karantén (önkéntes elzárkózás, megfigyelés) sem, hanem humán erőforrás (a váltások csúszása), logisztikai (elhelyezés, körülményesebb utazás és szállítás) és egészségügyi (ellenőrzés, ellátás, fertőtlenítés) feladatokat is teremt. Így például a Bundeswehr hét katonája Litvániában az ott állomásozó NATO-harccsoportban fertőződött meg – őket április 3-án repülővel hazaszállították Németországba, ahol 14 nap karantén vár rájuk.¹² Ugyanakkor nagyobb jelentőségű korlátozó, ellenőrző intézkedéseket is bevezettek a járvány terjedésének akadályozása érdekében a nemzetközi műveletekben: az ENSZ június végéig világviszonylatban felfüggesztette a békefenntartó műveletekben részt vevő erők rotációját, azaz váltását. A Bundeswehr például így arra kényszerült, hogy előbb az Afganisztánban, majd az ENSZ MINUSMA műveletében Maliban állomásozó erőinek aktuális váltását úgy oldja meg, hogy automatikusan kétéves karantént ír elő az állománynak ki- és beutazáskor egyaránt.¹³ Hasonlóképpen, a NATO iraki kiképző művelete is áll és több résztvevő állam – Egyesült Királyság, Franciaország, Spanyolország, Portugália, Hollandia, Kanada – hazatelepítette erőinek egy részét.¹⁴

Rövid távú, közvetlenül jelentkező, a katonai szervezetek feladatrendszeréből adódó hatások

Viszonylag jól körvonalazhatók azok a közvetlen hatások is, amelyek a haderőt rövid távon, a katonai szervezetek feladatrendszeréből adódóan érik – ezek többnyire pluszfeladatokban öltenek testet. Ilyen plusz feladat lehet a katonai egészségügyi ellátórendszer szerepvállalása a nemzeti és nemzetközi egészségügyi ellátás, segítségnyújtás támogatásának keretében, illetve a polgári egészségügyi alrendszer támogatásában. Ugyancsak a Bundeswehr példájával támaszthatjuk ezt alá: április 12-én Annegret Kramp-Karrenbauer védelmi miniszter asszony (egyben a CDU pártelnöke) arról számolt be, hogy a Bundeswehr jelentős személyi állományt mozgósított annak érdekében, hogy támogatni tudják a civil hatóságokat és helyi közösségeket. 15.000 aktív katona és

⁹ Matthew COX: *Army tests new virus-resistant protocols for shipping recruits to training*. [online], 2020. 04. 01. Forrás: military.com [2020. 04. 14.]

¹⁰ *Exercise DEFENDER-Europe 20 Announcement – COVID-19 implications*. [online], 2020. 03. 17. Forrás: shape.nato.int [2020. 04. 14.]

¹¹ Ashley TRESSEL: *Defender 2020 exercise modified due to coronavirus*. [online], 2020. 03. 16. Forrás: insidedefense.com [2020. 04. 14.]

¹² Thomas WIEGOLD: *Coronavirus-Pandemie und Bundeswehr – Sammler 3. April*. [online], 2020. 04. 03. Forrás: augengeradeaus.net [2020. 04. 14.]

¹³ Thomas WIEGOLD: *Künftig auch vor UN-Einsatz in Mali 14 Tage Quarantäne in Deutschland*. [online], 2020. 04. 08. Forrás: augengeradeaus.net [2020. 04. 14.]

¹⁴ A kiképzés még januárban állt le Qászem Szolejmáni likvidálását követően, mikor a lehetséges megtorló csapások elkerülése érdekében a nemzetközi kiképzőket nem akarták kitenni potenciális támadásoknak. Most azonban az iraki kormány a koronavírus-járványra tekintettel minden kiképzést leállított bizonytalan időre, így a nemzetközi kiképzők jelenlétének szükségessége bizonytalanra vált, erre reagált több ország is. David PUGLIESE: *COVID-19 halts Iraq training, some Canadians leave Iraq but larger withdrawal being considered*. [online], 2020. 04. 01. Forrás: ottawcitizen.com [2020. 04. 14.]

a fegyveres erők további 17.000 katonai és civil alkalmazottja érhető el a katonai egészségügyi intézményrendszerben a „Koronavírus Kontingens” részeként, és további 16.000 tartalékos jelentkezett szolgálatra, akik közül jelenleg 400-at alkalmaznak a Bundeswehr egészségügyi ellátóhelyein, kórházaiban.¹⁵ Április 9-ig a szövetségi államok és helyi közösségek 344 esetben fordultak támogatásért a Bundeswehrhez, és a megkeresések közül április 12-ig 103 esetben intézkedtek a segítségnyújtásról, vagy már folyamatban is van, 18 megkeresést pedig sikeresen teljesítettek.¹⁶

Belbiztonsági és rendvédelmi feladatokat (kijárási korlátozások betartatása, járőr feladatok) és nem fegyveres határellenőrzési feladatokat (határátkelők lezárása, ellenőrzőpontok létesítése, illetve az ellenőrzött áteresztő kapacitás fenntartása) is kaphat a haderő a rendvédelmi állomány munkájának támogatásában a személyek mozgásának minél teljesebb körű ellenőrzését elősegítendő.

Bár kis eséllyel jelenik meg eddigi tapasztalataink szerint, de egyes potenciális célországokban szükség lehet a fegyveres erők megerősített jelenlétére a terrortámadások, destabilizációs célzatú megmozdulások elrettentése érdekében a rendvédelmi állomány munkáját támogatva (kritikus infrastruktúra-elemek, ellátórendszerek és hálózatok, csomópontok, egészségügyi infrastruktúra és nagy láthatóságú – nagy látogatottságú potenciális célpontok védelme).

Középtávú, közvetetten jelentkező, a katonai alrendszeret érő potenciális hatások

Elhúzódó (vagy több hullámban visszatérő) járványügyi–egészségügyi válság esetén a gazdasági, társadalmi fejlemények és esetleges külső behatások függvényében a katonai alrendszeret középtávon több közvetett hatás is érheti, amik részben a működési feltételeket befolyásolhatják, részben pedig a fentiekől eltérő feladatokat is jelenthetnek. Ezek a hatások azonban nagyban függenek a körülményektől és az értékelés időtávjának hosszabbra nyúlásával egyre kisebb valószínűséggel, valamint egyre nagyobb bizonytalansági jellemzővel érdemes mérlegelni ezeket. A középtávú hatások kezelésénél már annak is meghatározó szerepe van, hogy egy társadalom, illetve gazdasági–politikai rendszere és intézményei mennyire ellenállóak (kevésbé függenek külső tényezőktől, rendelkeznek tartalék kapacitásokkal, működik a társadalmi szolidaritás stb.). Egy fejlett „nyugati” társadalom nagyobb eséllyel kerülheti el vagy hatékonyabban képes kezelni egy kibontakozó gazdasági válság társadalmi hatásait, mint egy fejlődő ország, amelynek erőforrásai szűkösek vagy nem jól használják azokat, társadalmi–politikai – akár katonai – konfliktusok sújtják, mint számos afrikai, közel-keleti, dél- és délkelet-ázsiai vagy latin-amerikai országban.¹⁷

A fegyveres erők működését erősen befolyásolják a rendelkezésre álló erőforrások (mint minden más alrendszerét és intézményét is). A védelmi költségvetés egyes tételeinek aktuális pénzügyi évre vonatkozó forrásátcsoportosítása a rövidtávú (többször) feladatokra, illetve a védelmi költségvetés csökkentése az aktuális pénzügyi évben megnehezítheti a működés egyes – nem létfontosságú – területeinek megfelelő ellátást. A fent leírt okokkal is összefüggésben csökkenhet a kiképzés, gyakorlatozás, az eszközök és létesítmények karbantartása, modernizációja stb.

Egy potenciálisan kialakuló, szélsőségesen elmélyülő gazdasági–társadalmi válság esetén a haderő szerepet kaphat a társadalom stabil ellátásához szükséges feladatok ellátásában (szállítmányozás, elosztás biztosítása), mint ahogy a társadalmi rend fenntartásában is (gazdasági válságból eredő fosztogatás vagy zavargások esetén).

¹⁵ *Kramp-Karrenbauer bietet Hilfe der Bundeswehr an.* [online], 2020. 04. 12. Forrás: [spiegel.de](https://www.spiegel.de) [2020. 04. 14.]

¹⁶ Uo.

¹⁷ Példaképpen érdemes végig gondolni a közel-keleti országok helyzetét és a potenciális kockázatokat a koronavírus-járvánnyal kapcsolatban. Lásd: Tobias BORCK: *Europe and the Coronavirus Pandemic in the Middle East.* [online], 2020. 04. 06. Forrás: [rusi.org](https://www.rusi.org) [2020. 04. 14.], Daniel EGEL – Charles P. RIES – Howard J. SHATZ: *Economic consequences of COVID-19 in the Middle East: Implications for U.S. national security.* [online], 2020. 04. 01. Forrás: [rand.org](https://www.rand.org) [2020. 04. 14.]. Hasonló gondolatébresztő meglátások Latin-Amerikával kapcsolatban: Michael A. Matera: *Latin America: On the verge of an unprecedented turn in the Covid-19 pandemic?* [online], 2020. 04. 13. Forrás: [csis.org](https://www.csis.org) [2020. 04. 14.]

Ilyen példákat a koronavírus-járványtól függetlenül is láthatunk a világban (Venezuela).¹⁸ Ugyanakkor a nagyobb szerepvállalás és a rendkívüli állapot a nem demokratikusan működő, nem jól, átláthatóan és elszámoltathatóan kormányzott országokban a visszaélések és korrupció elharapózásának melegágyává is válhat, további problémákat szülve (a demokratikus intézményrendszer leépítése, a civil kontroll gyengülése, katonai hatalomátvétel lehetősége).¹⁹

Közép- és hosszú távú, a katonai alrendszerrel érő potenciális stratégiai hatások

Végül, de nem utolsó sorban a belső válságkezelés és a külső behatások függvényében számolni érdemes olyan potenciális közép- és hosszú távú hatásokkal, amelyek stratégiai szinten nehezíthetik meg a haderő – szélesebb értelemben a védelmi szektor – működését. Egy mély gazdasági válság, komoly recesszió esetén – mint azt 2008-2009 után láthattuk – a védelmi költségvetés drasztikus csökkenése együtt járhat modernizációs és beszerzési programok csökkentésével és törlésével, a személyi állományt érintő negatív gazdasági hatásokkal (bér csökkentés, állománycsökkentés, a katonai hivatás versenyképességének csökkenése más foglalkozásokkal szemben), a katonai kutatás-fejlesztés forrásainak csökkentésével is. Ráadásul a fejlett technológiájú ipari szegmensek kettős-felhasználású gyártási (értékesítési) képességén belül a „katonai oldal” összeomlása a civil gyártási-működési képességet is veszélybe sodorhatja – mint az a repülőgépgyártásban tíz évvel ezelőtt megtörtént.²⁰

A koronavírus-járvány potenciálisan súlyos destabilizáló (gazdasági, majd társadalmi) hatásaiból eredő helyi válságok, fegyveres konfliktusok és különösképpen azok nemzetközi következményeinek kezelése (segélyezés, menekültek, irreguláris migráció) is a fegyveres erők feladatkörébe kerülhet hosszabb távon. Afrika, a Közel-Kelet, Ázsia vagy Latin-Amerika törékeny államaiban (*fragile states*) a potenciális (akár csak részleges) egészségügyi és gazdasági-társadalmi összeomlás kezelésének részben katonai feladatait (segélyezés, stabilizációs műveletek) jelenleg is nemzetközi együttműködésben, civil és katonai műveletek keretében igyekeznek a nemzetközi közösség megoldani (már amikor igyekeznek).

Potenciálisan azt is érdemes szem előtt tartani, hogy a következő hónapokban a kiszámíthatatlan nemzetközi folyamatok és a potenciálisan kialakuló regionális instabilitás következtében megnövekedhet az államközi és hibrid konfliktus-potenciál a járvány által eltérő mértékben sújtott országok között, illetve egyes konfliktusgócokban (Tajvan, Dél-kínai-tenger; Kaukázus és Ukrajna; Közel-Kelet). Ugyancsak fokozódhat a nem állami szereplők – szélsőséges fegyveres szervezetek, terrorszervezetek, szervezett bűnözői csoportok, hadurak és milíciák – által vívott alacsony intenzitású fegyveres konfliktusok ereje (Közép- és Észak-Afrika, Száhel-övezet, Afrika szarva, Közel-Kelet, Közé-Ázsia, Délkelet-Ázsia, Mexikó, Brazília).

Természetesen – ismételten – hangsúlyoznunk kell, hogy a közép- és hosszú távú „stratégiai” hatások bekövetkezése bizonytalan, számos olyan tényező függvénye, amelyeket nem látunk előre, és amelyekre egy-egy nemzetállamnak sok tekintetben nincs, vagy nem is lehet befolyása. Különösképpen az utolsó két bemutatott „forgatókönyv” – egyes szereplők összeomlása, illetve a válság kihasználása hatalmi előnyszerzésre katonai eszközökkel – jelenleg pusztán elméleti.

¹⁸ A lehetséges gazdasági hatások negatív társadalmi hatásairól a sebezhető országokban lásd: *Half a billion people could be pushed into poverty by coronavirus, warns Oxfam*. [online], 2020. 04. 09. Forrás: oxfam.org [2020. 04. 14.], valamint a közlemény alapját képező szakértői előrejelzést: Andy SUMNER – Chris HOY – Eduardo ORTIZ-JUAREZ: *Estimates of the impact of COVID-19 on global poverty*. WIDER Working Paper 2020/43. [online], 2020. Forrás: wider.unu.edu [2020. 04. 14.]

¹⁹ Marcen Naval – Karolina MacLachlan: *Defence sector corruption, an underestimated foe in times of crisis*. [online], 2020. 04. 06. Forrás: rusi.org [2020. 04. 14.]

²⁰ A 2008-as pénzügyi-gazdasági válság fegyveres erőkre gyakorolt hatásairól lásd: CSIKI Tamás: *A gazdasági válság hatása a Magyarországgal szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére*. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 7. évf., 2014/2, 77-100. Az erre vonatkozó első szakértői figyelmeztetések – amelyek a 2008-as válság hatásaihoz hasonlítják a koronavírus-járvány által okozott kiesést és a lehetséges recesszió hatásait – már megjelentek. Lásd: David BARNO – Nora BENSÁHEL: *After the pandemic: America and national security in a changed world*. [online], 2020. 03. 31. Forrás: iiss.org [2020. 04. 14.]; Douglas BARRIE – Nick CHILDS – Fenella MCGERTY: *Defence spending and plans: will the pandemic take its toll?* [online], 2020. 04. 01. Forrás: iiss.org [2020. 04. 14.]

Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

NÉZŐPONTOK 2020/3.

Az „SVKK Nézőpontok” 2010 óta a Kutatóintézet külső munkatársainak tematikus szakpolitikai elemzéseit, értékeléseit közreadó, illetve a Kutatóintézet munkatársainak szubjektívebb szakmai véleményét közlő időszakos kiadvány.

Az NKE Eötvös József Kutatóközpontjának Stratégiai Védelmi Kutatóintézete független szakpolitikai kutatóintézet, a kiadványaiban megjelenő elemzések, állásponatok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

Kiadó: NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

Szerkesztés és tördelés:

Árva János, Tálás Péter

A kiadó elérhetősége:

1581 Budapest, Pf. 15.

Tel: 00 36 1 432-90-92

E-mail: svkk@uni-nke.hu

ISSN 2498-843X

© Csiki Varga Tamás, 2020

© Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2020